

*Андрєєв А.В., к.е.н., доцент, Дехтяр Н.А., старший викладач,
Українська академія банківської справи*

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються питання створення промислово-фінансових груп та вирішення проблем фінансово-економічного механізму регулювання інтеграційних процесів в економіці України.

Ключові слова: промислово-фінансова група, промислово-фінансова інтеграція, промислово-фінансові конгломерати, економічний механізм, державне регулювання, інвестиційні процеси.

На сьогоднішній день в Україні існує досить велика кількість промислових підприємств, які знаходяться в кризовому стані, що викликано руйнуванням старих кооперативних зв'язків, зниженням обсягів виробництва, старінням устаткування, сильним податковим пресом і призводить до неможливості здійснювати інвестиції. Проте саме промисловість є найважливішим потенціалом української економіки, основою національної незалежності, гарантом соціального благополуччя. Тому, маючи досить могутній, але нереалізований промисловий комплекс, і враховуючи зміни, які відбуваються в період реформування економіки, можна сформулювати передумови для становлення і функціонування промислово-фінансових груп (ПФГ) в Україні.

До передумов, що обумовлюють промислово-фінансову інтеграцію, варто віднести:

- наявність глибокої структурної та інвестиційної кризи в промисловості;
- необхідність відбудови, зміцнення і відновлення коопераційних зв'язків, збереження існуючих технологічних зв'язків;
- необхідність комплексного підходу до процесів приватизації, демонополізації і структурної перебудови економіки;
- значну втрату як зовнішніх, так і внутрішніх товарних ринків, а також посилення конкуренції з боку великих закордонних транснаціональних компаній;
- наявність фінансово-кредитних інститутів і торгових компаній, що можуть стати потенційними інвесторами промислових підприємств;
- необхідність створення ефективною системою інвестування промисловості і швидкого переливу капіталу в найбільш перспективні галузі.

В інтересах держави процес промислово-фінансової інтеграції необхідно тримати під контролем і всіляко сприяти формуванню ПФГ з метою об'єднання фінансових і матеріальних ресурсів їхніх учасників для підвищення ефективності господарської діяльності та конкурентоздатності, створення раціональних технологічних і коопераційних зв'язків, зміцнення експортного потенціалу, впровадження сучасних високих технологій і залучення інвестицій.

Як свідчить досвід становлення корпоративних структур в Україні, більш широкий розвиток одержав-

ла форма інтеграції фінансового і реального секторів, так звані "неформальні" фінансово-промислові конгломерати (ФПК). Початок їхнього становлення збігається з процесом приватизації, коли великі банки і створені ними фінансові компанії стали активно скуповувати акції промислових підприємств і, спираючись на придбаний пакет акцій (а також на неформальне право кредиторів), втручались в процес керування ними. Як приклад, слід виділити комерційний банк "Приватбанк", що має широку мережу філій в Україні і за кордоном. Банк активно займається апробацією методів злиття. Його інтереси спрямовані, в основному, на видобувну експортноорієнтовану промисловість, у якій можна реально забезпечити високі прибутки. До групи входять "Приват-Інтертрейдинг", банк "Київ-Приват". Група контролює Марганецький і Орджонікідзєнський ГЗКи, постачання марганцевої руди на Нікопольський і Запорізький феросплавні заводи, має партнерські стосунки із ГЗКом "Суша Балка". Через "Приват-Інтертрейдинг" контролює Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського і Костянтинівський металургійний завод. Має інтерес до нафтопереробки і ринку нафтопродуктів [2, с. 118].

Існує також і протилежна схема формування фінансово-промислових конгломератів, коли фінансові підприємства створюють свої "кишенькові банки" або встановлюють контроль над вже існуючими. Так, до складу українського промислово-інвестиційного консорціуму "Металургія" входять: Запорізький завод феросплавів, Сумське НВО ім. Фрунзе, ВАТ "Дніпроспецсталь", ВАТ "Поршень", ВАТ "Полтаваобленерго", ВАТ "Сумиобленерго", ВАТ "Прикарпаттяобленерго", ВАТ СК "Алькона", із фінансово-кредитних установ до консорціуму ввійшов Український кредитний банк [2, с. 118].

Неформальність фінансово-промислових конгломератів (характерна риса, що відрізняє їх від ПФГ) означає, насамперед, розмитість їхніх меж і існування різних основ для включення в них тих чи інших членів. Далеко не завжди ключовими є відносини власності. Основою для взаємодії і контролю можуть бути відносини "кредитор-позичальник", "банк-клієнт", проста наявність управлінської команди з загальною історією та інтересами, входження в єдиний технологічний ланцюжок та непрозорість зв'язків.

Поява неформальних фінансово-промислових конгломератів пов'язана, в першу чергу, з тлумаченням самої категорії “промислово-фінансова група”, зміст якої може розкриватися в двох взаємозалежних, але не цілком співпадаючих значеннях. У широкому розумінні нею позначаються будь-які форми щодо стійкого співробітництва і взаємопроникнення промислового і фінансового капіталу. У більш вузькому значенні під ПФГ розуміють таку форму інтеграції промислових і фінансових структур, яка задовольняє критерії, зафіксовані у відповідних законодавчих актах, супроводжується офіційним визнанням і реєстрацією Кабінетом Міністрів України. Вітчизняне законодавство визначає промислово-фінансову групу як “об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові і проектні установи, інші установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, і яке створюється за рішенням Уряду України з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції” [1].

ПФГ можна умовно розділити на три типи: загальні, галузеві і територіальні.

1. ПФГ, що формуються за походженням капіталу, умовно поділяються на три групи:

- колишні галузеві міністерства і відомства, а також великі державні об'єднання, які після приватизації перетворилися у великі акціонерні товариства і багато хто з них створили свої власні банки;

- промислові підприємства, які в результаті роздержавлення виявилися без державного замовлення і державного фінансування, з метою збереження старих господарських зв'язків створили холдинги за участю кредитно-фінансових інститутів;
- великі банківські структури, які окрім кредитно-фінансових операцій стали ініціаторами створення груп колишніх державних підприємств і нових приватних промислових підприємств.

2. ПФГ, що утворилися за технологічними ознаками і характером виробничих зв'язків. Тут інтеграційні утворення ПФГ проходять по лінії горизонтального і вертикального злиття і створення так званих “конгломератів” або “диверсифікованих утворень”.

3. ПФГ, що утворюються за територіальною ознакою, можна розділити на три групи:

- регіональні ПФГ, дії яких обмежуються територією області чи промислового району;
- національні ПФГ, що виходять за рамки одного регіону. Найчастіше масштабність дії таких груп визначається широкою організацією промислового ядра ПФГ;
- транснаціональні ПФГ можуть стати інструментом для інтеграції вітчизняної економіки у світові господарські зв'язки, в основному вони поки що орієнтуються на країни СНД.

Сучасну промислово-фінансову групу можна подати як систему капіталу, що включає промисловий блок (виробничі, торговельні підприємства, науково-дослідні інститути, конструкторські бюро тощо) і фінансовий блок у вигляді сукупності фінансово-кредитних установ, основним призначенням яких є мобілізація та організація руху грошових потоків (рис. 1).

Рис. 1. Структурні елементи багатогалузевого ПФГ в Україні

Грошові потоки промислово-фінансової інтеграції дозволяють не лише обслуговувати поточні проблеми виробничих підприємств, а й використовуються для розв'язання проблеми розширення інвестиційної діяльності. Схему організації грошових потоків та стимулювання руху інвестиційних ресурсів у процесі

формування промислово-фінансової групи можна відобразити наступним чином (рис. 2):

Наведена схема дозволяє зрозуміти механізм організації грошових потоків, а саме: концентрацію вільних коштів у фінансово-кредитних установах ПФГ та надання їх виробничим підприємствам, можливість

залучення коштів зовнішніх інвесторів та стимулювання руху інвестиційних ресурсів з боку держави.

Організаційна структура промислово-фінансової групи дає змогу ефективно використовувати переваги інтеграції грошових ресурсів. Наявність власних фінансових ресурсів забезпечує промисловий блок, а фінансовий блок дає можливість залучення короткострокових та довгострокових позик, що дає змогу акумулювати величезні грошові ресурси і проводити їх у формі інвестицій у виробництво. На жаль, у сучасних умовах промисловий сектор значно переважає фінансовий, що пов'язано з низьким рівнем концентрації капіталу банківської системи; наявністю малих і середніх банків, що здатні здійснювати лише короткострокове фінансування та нерозвиненістю інших форм фінансових інститутів: страхових, лізингових, факторингових компаній, пенсійних фондів. Так, станом на 01.03.01 в Україні було зареєстровано 161 банк, середній розмір сплаченого статутного фонду складав 592 млн. євро, з яких більш-менш стабільними можна вважати 50 банків [4]. Інші фінансові інститути представлено фондовими біржами в кількості 7, торгівельно-інформаційні системи – 2, лізингові компанії – 30, страхові компанії – 257, інститути спільного інвестування (інвестиційні фонди та інвестиційні компанії) – 250, фінансовий потенціал яких недостатній для створення міцних промислово-фінансових компаній,

які б забезпечили необхідну реструктуризацію промислових підприємств групи.

Регулювання і управління промислово-фінансовою інтеграцією повинно здійснюватися за допомогою економічного механізму, при розробці якого доцільно дотримуватися наступних основних принципів: сприяння досягненню максимального ефекту, пріоритетність загальнонаціональних інтересів, безперервність контролю над дією елементів механізму, простота і доцільність, взаємозв'язок усіх діючих елементів механізму, наявність зворотного зв'язку, висока результативність.

Управління фінансово-промисловою інтеграцією може здійснюватися як в адміністративній, так і в економічній формі і носити заборонний, обмежувальний, розпорядницький чи стимулюючий характер. При цьому можуть використовуватися наступні елементи механізму: стимулювання промислово-фінансової інтеграції, державної підтримки ПФГ, роздержавлення і приватизації, антимонопольного регулювання, залучення інвестицій, стимулювання інноваційної діяльності, стимулювання участі груп у рішенні пріоритетних задач держави і регіонів, соціально-економічного регулювання діяльності ПФГ, природоохоронні, стимулювання підвищення конкурентноздатності продукції ПФГ на світових товарних ринках, стимулювання експорту та інші.

Рис. 2. Організація грошових потоків у ПФГ в Україні

Застосування зазначеного механізму забезпечить системний підхід до проблем промислово-фінансової інтеграції, а управління цим складним процесом дозволить більш ефективно використовувати її потенційні можливості, реалізувати цілий ряд найважливіших державних програм, провести структурну перебудову економіки, знизити негативний вплив цілого ряду факторів, пов'язаних зі структурною незбалансованістю економіки.

Варто зазначити, що ефективність діяльності механізму регулювання промислово-фінансової інтеграції, в першу чергу, залежить від забезпечення нормативно-правової бази та її відповідності національ-

ним інтересам. Регулювання промислово-фінансової інтеграції в Україні здійснюється на основі системи законодавчих та нормативних документів, до яких належать: Митний кодекс України, закони України "Про промислово-фінансові групи в Україні", "Про підприємства в Україні", "Про цінні папери та фондову біржу", "Про інвестиційну діяльність", "Про режим іноземного інвестування", "Про банки та банківську діяльність", "Про власність", "Про приватизацію державного майна", "Про господарські товариства", "Про підприємництво", "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про заставу", "Про страхування", "Про лізинг", "Про банкрутство", "Про обмеження моно-

полізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності” та інші. Разом з тим, потребують розробки та прийняття такі документи: Концепція розвитку промислово-фінансової інтеграції в Україні, Програма стимулювання промислово-фінансової інтеграції, створення і підтримки ПФГ в Україні, нова редакція Закону України “Про промислово-фінансові групи”, Податковий кодекс, інші законодавчі та нормативні акти, розроблені на основі нової редакції Закону України “Про промислово-фінансові групи”. У зв’язку з цим слід вказати на необхідність внесення змін у законодавство України, які повинні стосуватися узгодження концептуальних положень законодавства про промислово-фінансові групи з законами, які регулюють банківську діяльність, та нормативне узгодження дій центральних органів Національного банку, Кабінету Міністрів, Міністерства фінансів та державних структур з податкової та антимонопольної політики.

Не менш важливою стороною економічного механізму є забезпечення ефективного моніторингу процесу промислово-фінансової інтеграції, метою якого є аналіз процесу промислово-фінансової інтеграції та вивчення соціально-економічних і політичних наслідків. Моніторинг дозволить своєчасно вносити необхідні обґрунтовані зміни в законодавчо-нормативну базу і приймати відповідні оперативні рішення, корегувати темпи і пропорції даного процесу.

На наш погляд, стратегія становлення і розвитку вітчизняних промислово-фінансових груп повинна орієнтуватися на виявлення пріоритетних галузей та сфер діяльності, в яких держава стимулюватиме створення галузевих чи територіальних ПФГ. Пріоритетні напрямки підтримки розвитку ПФГ повинні виділятися в розрізі наступних груп галузей.

I група включає експортноорієнтовані галузі видобувної промисловості (нафтова, газова, лісова). Промислово-фінансові групи повинні орієнтуватися на самостійний розвиток, спираючись на природну диверсифікованість із суміжними переробними виробництвами і на виробництва, що забезпечують дані галузі устаткуванням і матеріалами.

II група охоплює переважно наукомісткі галузі, що мають могутній науково-технічний потенціал і готові при державній підтримці створити конкурентноздатні види продукції для реалізації не тільки на внутрішньому, але і на світових ринках (атомна промисловість, комплекс космічних об’єктів, цивільна авіація, виробництво озброєнь і військової техніки, верстатобудування, електроніка, лазерна техніка та ін.).

III група включає галузі, орієнтовані на задоволення внутрішніх потреб і забезпечення товарами

внутрішнього ринку, вони не розраховані на завоювання ринків далекого зарубіжжя, але можуть бути використані в країнах ближнього зарубіжжя. Це такі значимі для України галузі як автомобільна промисловість, транспортне, дорожнє, сільськогосподарське машинобудування, легка і харчова промисловості.

Проведене дослідження дозволяє визначити основні критерії та принципи функціонування промислово-фінансових груп в Україні, а саме:

- відповідність вимогам законодавства України, указам Президента, постановам і розпорядженням Кабінету Міністрів;
- ступінь орієнтованості ПФГ на пріоритетні напрямки державної промислової політики і реалізацію державної регіональної економічної політики;
- чіткість і обґрунтованість цільових задач діяльності ПФГ;
- ступінь диверсифікованості, що забезпечує достатню стійкість і ефективність діяльності групи (оптимальна структура учасників ПФГ);
- включення до складу ПФГ великих підприємств із різних галузей економіки, що мають стійке фінансове становище;
- ретельний вибір потенційних учасників групи, дотримання їхніх економічних інтересів;
- формування достатнього початкового капіталу для успішної інвестиційної діяльності;
- розробка ефективного механізму збільшення власного капіталу.

Таким чином, формування промислово-фінансових груп в Україні варто розглядати як інструмент для вирішення пріоритетних задач економічної політики держави. Саме в цьому напрямку варто розробляти всі заходи щодо сприяння формуванню промислово-фінансових груп і їх подальшої підтримки.

Список літератури

1. Закон України “Про промислово-фінансові групи в Україні” від 21 листопада 1995 р. № 437/95-ВР.
2. Бесараб Є.О. Формування промфінгруп в Україні та стимулювання рухових інвестиційних ресурсів // *Фінанси України*. – 2001. – № 6. – С. 144-119.
3. Захарченко В.И., Кузьмина Т.С., Лысюк В.Л. Проблемы структурных преобразований в машиностроении или реструктуризация по-одесски // *Фондовый рынок*. – 2001. – № 7. – С. 18-23.
4. Міщенко В., Вядрова І. Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків // *Банківська справа*. – 2001. – № 1. – С. 3-7.

Summary

The problems of creation of industrial – financial groups in Ukraine are analyzed in the article. The solution of problems of the financial and economic mechanism of regulation integrated processes in economy to Ukraine are considered.

Андрєєв А.В. Фінансово-економічний механізм регулювання промислово-фінансової інтеграції в Україні / А.В. Андрєєв, Н.А. Дехтяр // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 2 (11). – С. 73-77.